

Recenzijos, apžvalgos

Ar mums ten, „prie mėlynosios jūros“, reikia?

Rec.: Audronė Bliujienė. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. – *Lietuvos archeologija*. III tomas, Klaipėda, 750 p.

Paėmus į rankas Audronės Bliujienės parašytą „Lietuvos archeologijos“ III tomą „Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai“, gerokai nustebino knygos apimtis (750 puslapių). Suintrigavo ir tai, kad pirmajame „Lietuvos archeologijos“ tome A. Girininkas buvo paskelbęs, jog trečią tomą rašys A. Bliujienė su Vykinčiu Vaitkevičiumi. Įvade, matyt, reikėjo paminėti, kur dingio kolega. Juo labiau kad peržiūrėjus darbo turinį ir 2.1 priedą, numatyto bendraautorio įdirbis yra akivaizdus. Pažvelgęs į knygos apimtį skaitytojas tikrai tikisi sužinoti daug naujo. Tas jausmas dar labiau sustiprėja perskaičius knygos įvadą ir pirmuosius du skyrius apie chronologiją ir etnogenezės sampratos metamorfozes. Čia autorė ypač dosni kritikos ir sakosi norinti nuversiti kalnus savo nagrinėjama tema. Tačiau kuo toliau skaitai knygą, tuo šis jausmas mažėja, kol galiausiai ir visai subliūkšta. Tolesni, nors ir įmantriai pavadinti, skyriai yra gana įprasti archeologijos ir gamtos mokslų knygose. Trečiajame skyriuje aptarti rašytiniai šaltiniai. Ketvirtajame ir penktajame skyriuje aptariama gamtinė aplinka ir archeologijos paminklų rūšys. Toliau eina užsiėmimų, apgyvendinimo tankumo, verslų ir amatų aprašymai. Devintas skyrius skirtas mainams. Tik dešimtajame ir vienuoliktajame skyriuje analizuojami romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. Dvyliktas skyrius skirtas apibendrinimams ir kultūrinio kraštovaizdžio raidos dalykams. Darbą vainikuoja dar vienas apibendrinimas arba išvados. Literatūros sąrašas, priedai, rodyklės ir kaip tokiai knygai gana kukli (8 puslapių) santrauka užima beveik du šimtus puslapių.

Matant daugelį novatoriškų sprendimų ir knygos stiprybių, visgi reikėtų atkreipti dėmesį į silpnąsias jos vietas.

Darbo įvade yra aptarti jo šaltiniai ir pagrindiniai terminai. Pradžioje norėtusi pakalbėti apie darbo

šaltinius. Autorė mini šiam darbui sudarytas net dvi archeologinių vietų ir radaviečių geoduomenų bazes (toliau – GDB). Jos yra pateiktos knygos prieduose ir pavaizduotos septyniuose spalvotuose žemėlapiuose (tarp p. 742 ir 743). Nemenkinant autorės (ir priedų bendraautorio) įdėto darbo reikia pasakyti, kad šiose duomenų bazėse neišvengta elementarių daugelyje archeologų darbų pasitaikančių klaidų: plačiosios paminklų datos, nedatuotų ar netirtų paminklų įtraukimo ar neįtraukimo į duomenų bazes klausimai. Aiškiai matyti, kad į duomenų bazę pateko nemažai objektų, chronologiškai nesusijusių su knygoje nagrinėjama tema. Yra net atskirų objektų grupių (pvz., senieji žemdirbystės laukai), kurių datavimas nėra aiškus ar yra diskutuotinas. 13 puslapyje yra pateikta 1 lentelė. Visgi, pažvelgus į kai kurias grafikas, kyla abejonių dėl duomenų išsamumo. Nesigilindami šį kartą į duomenų išsamumą, norėtume aptarti metodologinį šių duomenų panaudojimą. Įvade autorė teigia, kad Lietuvos teritorija buvo padalyta į 13 geografinių rajonų (p. 12 ir 1 pav. p. 14). 1 pav. matome, kad Lietuva į geografinius rajonus padalyta mechaniškai. Tai gana dideli, net 9 000 km² siekiantys stačiakampiai. Šie regionai, jų išskyrimo kriterijai niekur neaptarti (žr. 7 išnašą p. 12). Tai ypač svarbu pabrėžti, nes šiuo išskyrimu remiasi visas knygos VII skyrius „Krašto apgyvendinimo tankumas ir teritorinė struktūra“.

Darbo autorė teigia: „<...> šiandien chronologija tapo skaudžiausia Lietuvos archeologijos problema...“ (p. 55). Toliau ji rašo, jog „verta prisiminti, kad mūsų profesoriai savo laiko galimybių ribose buvo **surentę** (paryškinta mūsų) nuoseklią chronologinę sistemą, nors šiandien matome – ši sistema nėra itin patikima. Todėl, nepaisant visų pastangų, vidurinė Lietuvos archeologų karta, tikslindama archeologiją, išbalansavo buvusį priešistorės ar proistorės sisteminį

chronologijos vaizdą, bet niekada nemėgino sukurti tikslesnės Lietuvos materialinės kultūros chronologijos schemos ir Lietuvos medžiagos suderinti su baltų kultūrų bendrijos palikimu ir šio didžiulio medžiagos masyvo sinchronizuoti su Baltijos regiono medžiaga bei procesais.“ Tikri niekdariai, ar ne? Kažką darė, bet nieko nepadarė. Todėl šios knygos autorei ir reikėjo imtis šių uždavinių. Deja, galima tik konstatuoti, kad ji naudojasi ta pačia sukurpta ar suręsta chronologine schema, labai nevykusiai ir nesėkmingai mėgindama sinchronizuoti Lietuvos medžiagą su „baltų kultūrų bendrijos“ palikimu ar platesnio regiono medžiaga. Autorės bandymai Lietuvos archeologijos chronologijoje sukėlė dar didesnę chaosą. Tiesa, neaišku, ką autorė laiko „baltų kultūrų bendrija“? Iš minėto teksto susidaro įspūdis, kad Lietuvos baltai lyg ir pašalinti iš tos bendrijos. Iš tolesnių knygos skyrių atrodytų, kad Lietuvos baltai lyg ir įeina į tą „kultūrų bendrija“. Todėl kartais darosi sunku suprasti autorės teiginius.

Aptardama periodizacijos problemas, A. Bliujienė gana plačiai analizuoja ar mini svarbiausius latvių, estų, baltarusių, lenkų darbus. Kai kurie lietuvių ir Rytų Prūsijos archeologų darbai minimi 2 ir 6 lentelėse. Tačiau tai toli gražu ne išsami apžvalga. Autorei lieka nežinomi (arba nenorima jų cituoti?) Valdemaro Šimėno darbai. Pavyzdžiui, knygoje „Užmirštieji prūsai“ šiai temai skirtas net atskiras skyrius „Tamsūs amžius“ arba tautų kraustymosi periodas“ (p. 101–115). Smulkiai aptartas „Aukso amžius“ (I–IV a. aistiškojo periodo pradžia)“ (p. 76–101). Chronologijos klausimai aptarti V. Šimėno monografijoje „Etnokultūriniai procesai Vakarų Lietuvoje pirmojo mūsų eros tūkstantmečio viduryje“ (p. 15 ir kt.). Nuostabą kelia ir tai, kad autorė minėtas knygas tikrai žino. Tai rodo kaip tik šiame skyriuje panaudotas V. Šimėno sudarytas žemėlapis (2 pav.). Peržvelgus naudotą literatūrą, susidaro įspūdis, kad A. Bliujienei autoriai yra citotini ir necitotini. Tai pasakytina ir apie visus kitus knygos skyrius. Ypač mėgstami lenkų archeologų darbai. Todėl lieka tik atkreipti dėmesį, kad visais autorės nagrinėjamais klausimais (tautų kraustymosi pradžios, E ir F periodų pradžios) yra rašyta ir kitų Lietuvos archeologų.

Etnogenezės „metamorfozėse“ matyti autorės nepagarba ankstesniems tyrėjams, iškraipomos anks-

tesnių autorių mintys. 71 puslapyje smerkiamas Pranas Kulikauskas, 1952 metais (t. y. J. Stalino laikais) parašęs straipsnį, kuriame turėjo smerkti „vulgarias idealistines ir kitokias melagingas buržuazines teorijas“. Deja, autorė nesupranta, kad stalinizmo laikais tai buvo priverstinis dalykas, apsaugantis Lietuvos archeologijos mokslą ir negausias institucijas nuo galimų nemalonumų.

Marko Ščiukino tezė „Etninė „etiketė“ ant archeologinės kultūros – tai visada blogai“ susilaukė radikalių sekėjų. A. Bliujienė M. Ščiukino „etikečių“ kolekciją pagausino naujais įvardijimais: „baltofiliška gaida“, „nepamatuotas nacionalizmas“, „saviizoliacija“, „mokslinis akligatvis“, „šiandieninė ksenofobija ir baltofilija“, „pseudomokslinės fobijų bangos“, „pseudoetninis patriotizmas“. Skaitant etninės istorijos tyrimus vertinantį tekstą, kuris mirga minėtomis etiketėmis, verta pasiaiškinti istoriografinės A. Bliujienės sąsajas su istorijos mokslu vykstančiais procesais. Jas nesunku apčiuopti tiek Lietuvos, tiek Europos praktikoje. Kultūros istorijos ir teorijos tyrimai, kur iškeliamas kultūrinių reiškinių pirmumo istorijoje fenomenas, pastaruosius du dešimtmečius sulaukė daug dėmesio. Iš dalies jų būtinumą nusako šie teiginiai: „Tai ir verčia permąstyti šiandieninį tradicinį lietuvių tapatybės modelį. <...> Naratyvų teorijos požiūriu, šioje tapatybėje radęsis istorijos pasakojimas apibūdinamas paprastai – tai Didysis nacionalistinis pasakojimas. Verta atsigręžti į vertybinę jo dimensiją. Jame yra lietuviai, bet iš esmės nėra kitų LDK tautų, yra katalikybė, bet šešėlyje yra atsidūrusios kitos religijos ir net krikščioniškos konfesijos. Jame yra lietuvių kalba, bet užmirštos kitos „autochtoninės“ LDK kalbos – lotynų, rusėnų, lenkų, vokiečių. Jame yra Vytauto imperinė galia, bet ne Lietuvos Statutų tradicijos ir Gegužės 3-osios konstitucijos imperatyvai. Jame yra jėga ir tvarka, bet ne demokratija ir tolerancija, apibendrinkime – jame yra tik tradicinės „vyriškos“, o ne „moteriškos“ vertybės.“¹ „Moteriškos“ vertybės, matyt, sietinos su kultūra ir jos reiškiniais, ir pasipylė disertacijos, leidiniai ir monografijos, nagrinėjančios atskirus kultūros fenomenus. Gerai, kad iškelta anks-

¹ Bumblauskas A. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 9–10.

čiau mažiau tirta istorinio palikimo dalis, tačiau juk tai nėra pagrindas neigti valstybės istorijos, politikos istorijos tyrimus. Ar yra? O gal juos pakeisti neutralia ir visoms tautoms ir religijoms įtinkama daiktų, menų, technologijų ar kokių artefaktų istorija? O kaipgi bus su tauta ir jos kūrybinės valios išraiška – valstybe ir jos istorija? Archeologijos moksle vyksta panašus vertybių perkainojimo procesas. Etninės istorijos purtosi daugelio šalių archeologai. Vokiečių archeologijos atstovės Helgos Van den Bom (H. Van den Boom) pasisakymai ypač tiesmuki². Archeologę stebina, kaip etninės problemos gali būti siejamos su archeologija. Ji klausia, ar archeologai iš viso gali spręsti etniškumo klausimus, ar archeologai, ieškodami etniškumo, nepasiduoda materialinės kultūros interpretacijų manipuliacijoms, kviečia archeologus netapti įvairių politinių manipuliacijų priemonėmis. Jos manymu, svarbiausioji archeologijos paskirtis yra aiškintis amatų, verslų, menų ir kitokių priešistorės gyvenimo sudedamųjų dalių technologijas. Šitoks požiūris užsimoja išstumti archeologiją iš istorijos mokslų sistemos. Vadovaujantis tokia logika, tektų atiduoti technologijos tyrimus fiziniams ir gamtos mokslams, menus – menų specialistams ir t. t. Tačiau archeologija yra savarankiška ir kartu nedaloma istorijos mokslo dalis. Jai pavesta tirti tą konkrečios etninės bendrijos istorijos dalį, kuri nepasiekama istorijos šaltinių duomenimis. Vadovaujantis minėtu požiūriu, archeologija tampa savitiksliu pasimėgavimu senąja žmonių kultūra, kur svarbiausia yra artefaktų grožis ir jų brangumas, o ne archeologijos teikiamos galimybės iš paprasčiausių radinių laike ir erdvėje konstruoti įvairialypius ryšius su artima ir tolima aplinka, galiausiai archeologines kultūras susiejant su istoriniais laikais.

Archeologija yra savarankiška mokslo šaka, kuri tiek XIX, tiek XX a. patyrė įvairiausių teorinių ir metodologinių interpretacijų laikus, pergyveno ideologizuotą marksizmo ir nacionalšovinizmo sukrėtimų laikotarpius. Šie sukrėtimai daro įtaką ir šių dienų archeologijos mokslui Europoje. Dažnai vengiama net vartoti etnokultūrinės archeologijos terminą. Praėjo XX a. pradžios G. Kossinnos, V. G. Childe's laikai,

kai archeologinės kultūros buvo siejamos su tam tikromis etninėmis ir lingvistinėmis grupėmis. Toks normatyvinis Europos archeologų požiūris vyravo bene keturis dešimtmečius („puodų maršo“ procesas), kai kur išliko ir XX a. antroje pusėje. Tačiau etnoso tyrimas, net atsiradus naujoms mokslo šakoms, kaip antai genetikai, stabiliesiems izotopams, bioarcheologijai, rodo dažną regiono gyventojų genetinės ir lingvistinės giminstės neatitikimą (pvz., finougrų ir baltų). Kodėl taip atsitiko? Ar tai archeologams neįdomu, ar tokius klausimus galima nagrinėti remiantis tik lingvistika ar genetika, o kodėl ir ne archeologija? Tokio ir panašaus pobūdžio klausimai pasaulyje nagrinėjami, leidžiama daugybė leidinių, tarp jų ir žurnalas „Ethnoarchaeology“. Tačiau siauras A. Bliujienės požiūris į etnokultūrą, be dogmatinės jos kritikos, nieko racionalaus šiuo klausimu nepateikia. Autorės etnokultūros tyrimų nuvertinimas iš tiesų yra nežabota panieka Lietuvos priešistorės materialinės ir dvasinės kultūros nagrinėjimui. Parašius tokį knygos skyrių, save gerbiančiam tyrinėtojui nebekiltų ranka rašyti kitų skyrių, kuriuose vis dėlto kalbama apie baltus.

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje atsirado kraštovaizdžio archeologija, kurios šaknų galima ieškoti kraštovaizdžio geografijoje. Šios tyrimų krypties pradininkas mūsų krašte yra Alfonsas Basalykas. Filomena Kavoliūtė pateikė A. Basalyko suformuluotą kraštovaizdžio geografijos apibrėžimą: „<...> sudėtinga supergeosistema, susidedanti iš dviejų posistemų: gamtinių ir sociogeninio kompleksų, kitaip sakant – kraštovaizdžio gamtinio pamato, arba tiesiog – gamtovaizdžio ir visuomenės.“³ Kraštovaizdžio archeologijos tyrimų tikslas yra specializuotas – nagrinėjamas priešistorinių laikų gamtinis ir sociogeninis kompleksas. Anksčiau, XX amžiaus viduryje, Didžiosios Britanijos istorijos moksle susiformavo kraštovaizdžio istorijos (*Landscape History*) šaka, kurios atšaka laikytina kraštovaizdžio archeologija (*Landscape Archaeology*). Leičesterio (Leicester, Jungtinė Karalystė) universiteto profesorius, „kraštovaizdžio istorijos tėvas“ Viljamas G. Hoskinsas (W. G. Hoskins) teigė: „Mes privalome tirti lokalines bendruomenes ir jų

² Van den Boom H. Do kwestii etniczności kultury pomorskiej. *Aktualne problemy kultury pomorskiej*. Gdańsk, 2005, s. 20, 23.

³ Kavoliūtė F. Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio tyrimai ir jų perspektyva. *Geografija Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 160.

ryšį su aplinka bei ilgąmetes pastangas savo aplinką pakeisti. Šiuo požiūriu lokalinė istorija pirmiausia turi būti kultūrinės ekologijos istorija.⁴ Haraldo Fokso (H. S. A. Fox) nuomone, kraštovaizdžio istorija – „tyrimas, kuriuo siekiama atskleisti žmogaus veiklos gamtoje artefaktus bei jų (žmonių) elgesio aplinkoje padarinius“⁵ arba dar kitaip – „kraštovaizdžio istorija yra pirmiausia žmonių ir jų veiklos istorija“⁶ ar, tiksliau, „praeities bendruomenių ir aplinkos sandūros bei sąveikos istorija“⁷. Ričardas Muiras (R. Muir) sako, kad „kraštovaizdžio istorija tiria žmonių gyvenimo ir vystymosi vyksmą, kultūrinio paveldo vietą aplinkoje“⁸. Minėtas Viljamas G. Hoskinsas pagilino: „<...> socialinės ir ekonominės istorijos tyrimai neįmanomi neatskleidus, kokiame aplinkoje formavosi vieni ar kiti procesai. Priešingu atveju daugelio socialinės ir ekonominės raidos procesų mes paprasčiausiai nesuprasime.“⁹ Taigi visi autoriai sutaria – tyrimuose dalyvauja du komponentai – vietos visuomenė ir ją supanti aplinka – gamta, kur svarbi vieta tenka ir visuomenės istorijai, ir jos indėliui keičiant aplinkinę gamtą.

A. Bliujienės darbas pavadintas „Lietuvos archeologija. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai“. Iš pavadinimo atrodytų, kad tai archeologams įprasta priešistorės laikų studija. Tačiau tikrasis turinys kitoks – iš esmės gausybė dėmesio skirta kraštovaizdžio archeologijai, tačiau pirmiau išdėstyto kraštovaizdžio istorijos supratimo daugelis pasiges. Čia yra visko – gamtos apžvalga, daiktų ir technologijų istorijos, socialinės istorijos trupinių, rašytinių šaltinių fragmentų – žodžiu,

⁴ Hoskins W. G. Oxford companion to local and family history. London, 1996, p. 224.

⁵ Fox H. S. A. Landscape history: the countryside, *Oxford companion to local and family history*. Oxford, 1996, p. 266–273.

⁶ Fox H. S. A. Landscape history: the countryside, *Oxford companion to local and family history*. Oxford, 1996, p. 267.

⁷ Landscapes Journal, <http://www.windgather.co.uk/landscapes.htm>, 2005 11 16.

⁸ Muir R. Introduction, *Landscape Encyclopaedia: a referent guide to the historic landscape*. Windgather Press, Bollington, Macclesfield, 2004, p. V–VI.

⁹ Fox H. S. A. Landscape history: the countryside, *Oxford companion to local and family history*. Oxford, 1996, p. 266: „We ought to place all types... in their human background and relate them to the social and economic history of their immediate surroundings. Without this... we can only dimly understand what we are looking at.“

darbas, kuriame išnyko žmonių istorija etninės istorijos pavidalu. Bet ne – etninė istorija neišnyko, tačiau pristatoma kaip blogis, kuris niekur neveda. Ir tai autorę vienija su tais istorikais, kuriems kultūros istorija tapo pirminiu tyrimo planu, o tautos ir etninė istorija turi pasitraukti į antrą planą, lyginant su gamtos, kultūros reiškinių, daiktų, technologijų ir kitokių ypač lokalinių reiškinių istorija. Mūsų literatūroje yra pateikta mintis, jog etnogenezės tyrimai, tapę galutiniu archeologijos tikslu, neigiamai paveikė kitas archeologinių tyrimų sritis. Apibūdinant sovietmečio archeologiją, sakoma: „Atsiradus kiek daugiau laisvės, archeologai nustojo domėtis moksliniu požiūriu visiškai neperspektyviomis gamybinių santykių raidos studijomis ir sutelkė pajėgas prie tam tikrą tautinį atspalvį turinčių etninės istorijos studijų, kurių tradicijos dar buvo gyvos nuo tarpukaryje rašytų J. Puzino darbų. <...> Tačiau kokią reikšmę koncentracija į etnogenezės problemas turėjo gyvenviečių tyrinėjimams? Atsakymas į šį klausimą vienareikšmiškas – neigiamą. <...> Gyvenviečių tyrimai, žinoma, nenutrūko. Jie netgi išsiplėtė ir laikui bėgant įgudavo vis didesnį mastą.“¹⁰ Nesunku pastebėti prieštaravimų (akcentuojama neigiama etninės istorijos tyrimų įtaka ir išsiplėtęs gyvenviečių tyrimų mastas), nesusipratimų (neva tai neperspektyvios gamybinių santykių raidos studijos). Tokį vienpusišką vertinimą ėmėsi švelninti kiti autoriai: „Visas archeologines vietas reikia tyrinėti. Mano nuomone, R. Vengalis savo disertacijoje nenorėjo pasakyti, kad kapinynai buvo per daug tyrinėti, bet kad gyvenvietės buvo per mažai ir nemetodiškai tyrinėtos. Ne kapinynų kasinėjimas buvo gyvenviečių nekasinėjimo priežastis. Abu šie dalykai yra tų pačių reiškinių pasekmės, o svarbiausia priežastis – perdėtas etnogenezės tyrimų sureikšminimas.“¹¹ Tačiau esmė glūdi kitur – etninė istorija yra kompleksinis archeologijos tyrimas. Atrodytų, smulkiausi tyrimai, pavyzdžiui, ornamento, atskleidžia žmonių mąstymo, gamtos aplinkos savitumą ir taip atranda savo vietą įvertinant vieno ar kito etnoso meninį savitumą. O ką jau kalbėti apie gyvenviečių tyrinėjimą. Pakaks pasakyti, kad vienas svarbiausių etnoso skiriamųjų ženklų būna

¹⁰ Vengalis R. Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XII a. Vilnius, 2009, p. 34–35.

¹¹ Piličiauskas G. Rokas Vengalis. Daktaro disertacija „Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XIII a.“. *Lietuvos archeologija*, t. 36. Vilnius, 2010, p. 292.

gyvenviečių architektūra. Pavyzdžiui, daugelis autorių vienu iš slavų skiriamųjų bruožų laiko gyvenviečių statybos ypatumus. Teigiama, jog slavams būdingos pusiau žeminės, o baltams – antžeminės stulpinės konstrukcijos pastatai. Sunku susivokti, kuo etnogenezės tyrimai trukdytų kitiems tyrimams. Etnogenezė nėra savitikslius tyrimas. Ji yra archeologinių tyrimų visumos rezultatas, leidžiantis įvertinti ir atskleisti tam tikro gamtovaizdžio aplinkoje išaugusios ir besivystančios tam tikros etninės grupės savitumą visumą. Kitaip tariant, kraštovaizdžio archeologija, kaip nurodo jos tėvai, neįmanoma be socialinės istorijos komponento. O jos sudedamoji dalis ir tikslas yra atsakyti į klausimą – kas paliko vieno ar kito laikotarpio gamtovaizdį, kaip jį veikė ir kokiam etnosui jį priskirti.

A. Bliujienės darbas didelis: įvadas, 12 skyrių, išvados, šaltiniai ir literatūra, priedai, dalykinė rodyklė, santrauka anglų kalba, žemėlapiai. Didelis jis ir laikotarpio apimtimi – vadinamasis romėniškasis ir tautų kraustymo laikotarpiai, ir, reikia pasakyti, šioje knygoje apstu šiuolaikinei archeologijai reikalingų dalykų – lyginamosios lentelės, gausybė iliustracijų, žemėlapių ir kitko. Visa tai sveikintina ir sudaro stipriąją knygos dalį, tačiau yra vietų, su kuriomis negali sutikti tie, kurie jose minimi ar su jomis susiduria profesionalioje savo veikloje. Daug tokių vietų galima rasti skyriuje, pavadintame „Etnogenezės metamorfozės: ateities perspektyvos aspektas“¹². Jį verta atidžiau panagrinėti.

A. Bliujienė teigia: „Šių dienų moksle vyrauja nuomonė, kad materialinės kultūros liekanų neverta, o dažnai neįmanoma susieti su etnosu, pirmiausia todėl, kad nė viena iš turimų šaltinių grupių nėra visa apimanti. Kitaip tariant, praeities šaltiniai visais atvejais lieka tik daliniai. Be to, tokiu būdu tolimas praeities problemas tyrinėjantis mokslas patenka į politinių realių sukūrį, nes norima kryptimi išgryninta etnogenezė gali nesunkiai sukurti prielaidas nepamatuotam nacionalizmui atsirasti. Todėl pastarųjų metų Lietuvos etnogenezės tyrimuose netikėta baltofiliska gaida suskamba noras Lietuvos priešistorės laikotarpiams parinkti pavadinimus, kurie atitiktų ar remtųsi baltiškąja savi-mone <...>.“ Recenzuojant šį „Lietuvos archeologi-

jos“ tomą, siūloma Lietuvos archeologijos periodizaciją paremti „baltiškosios savimonės“ ir istorijos vyksmo pagal vidinę baltų visuomenės raidą prasme, nes ne Tėvynės (originale autoriaus išryškinta didžiosiomis raidėmis) projekcijoje gimę istorijos laikotarpiai ir pati baltų proistorė gali sulaukti ir dar liūdnesnių padarinių (Jovaiša, 2008, p. 4). Taigi „sava baltiška savimonė“ vertinama kaip vienintelė ir neabejotina¹³. Neaišku, kaip autorė supranta nacionalizmą, neaišku, kaip objektyvus tyrinėjimas gali „sukurti prielaidas nepamatuotam nacionalizmui atsirasti“. Dėl „vienintelės ir neabejotinos“ reikia pasakyti, kad niekas jos kaip vienintelės niekam neperša. Iš tiesų, kas gali trukdyti būti ir tokiam požiūriui? Šis „parinkimu“ vadinamas reiškinys nėra nei parinkimas, nei izoliavimasis. Tačiau geriausia bus, jei skaitytojas susipažins su autentiškomis E. Jovaišos straipsnio ištraukomis, o ne A. Bliujienės nesuprasta jo interpretacija: „Nesunku susivokti tokios periodizacijos akcentuose. Sveika ir sveikintina, kad autoriai siekia parodyti seniausiąją baltų istoriją Europos ir apskritai pasaulio civilizacijos kontekste. Tik čia vienas esminis nesusipratimas, kuris nežinau, ar pasitaiko pasaulinėje praktikoje, kai savosios istorijos periodizacijoje į pirmą vietą būtų iškelta kitų kultūrų įtakų reikšmė, kad baltų genčių sklaida būtų tiesiogiai surišta su tautų kraustymosi laikais, kad atsirastų iki šiol negirdėta vikingų ir baltų genčių konsolidacija, o valstybės aušros laikai vos nevirstų Kijevo Rusios kultūros įtakos laikais. <...> Tikiuosi, kad skaitytojas išvelgs, kad naujausioje akademinėje Lietuvos istorijoje atsiradusi geležies amžiaus periodizacija yra ydinga ne tik baltiškosios savimonės prasme, bet ir istorijos vyksmo aprašymo pagal vidinę baltų visuomenės raidą būtinumo prasme. Akivaizdu, kad skaitančiajai visuomenei įdomi bendruomenės istorija, o ne, sakykime, „Miškų neolitu“ įvardintas skyrius. Nesunku suprasti ir istoriką, kuris sėdasi rašyti Lietuvos istorijos. Proistorės tyrinėtojų brukamas periodizacinis modelis, nepasirengimas rašyti visuomenės istorijos, o vietoje jos, kaip tai dažnai daroma, peršama daiktų istorija, sukelia tikrą nevilgtį. Todėl yra reikalas siūlyti, svarstyti ir nusistatyti visiems Lietuvos

¹² Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas. Klaipėda, p. 65–75.

¹³ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas. Klaipėda, 2013, p. 73.

istorikams priimtina proistorės periodizaciją, kurios pagrindas būtų baltų visuomenės istorija. Beje, NE TĖVYNĖS istorijos projekcijoje gimę istorijos laikotarpiai ir pati baltų proistorė gali susilaukti ir dar liūdnesnių interpretacijų. Galime sulaukti teiginių, kad, kalbant apie proistorės laikus, jų apskritai negalima sieti su Lietuvos vardu, kad apie Lietuvos istoriją galima šnekėti nuo XI amžiaus pirmą kartą paminėjus Lietuvos vardą. Tad „Lietuvos istorijoje“ pavadintame veikale gali nebeatsirasti vietos seniausiai baltų istorijai, kurią reikia paskirstyti į įvairiausių regionų istorijas. Tad kuriai valstybei atiduosime seniausią baltiškąjį palikimą, – Vokietijai, Lenkijai, Baltarusijai ar Rusijai? Jį ir be mūsų pastangų puikiausiai savinasi Baltarusija ir Rusija, o V. Kulakovo eksploatuojama multietninių bendruomenių vizija, kurių viršuje gotai (germanai), neprisideda prie objektyvumo siekiančių istorikų pastangų.¹⁴ Taigi apie „pasekmes“ niekas nekalba, o tik apie galimas interpretacijas, kurios yra čia, dabar ir visai realios. Esmė yra ne „pavadinimų parinkimas“. Tikrąsias paskatas skaitytojas rado čia. Didžiausias siekis buvo kaip tik mūsų istorijos laikotarpius suderinti su pasaulio istorijos laikotarpiais suprantant, kad mes esame bendrosios pasaulio kultūros dalis – ji veikia mus, mes veikiame ją. Ir iš to, kas pasakyta, aišku, kad baltiškoji savimonė nepristatoma kaip „vienintelė ir neabejotinai teisinga“, – nėra ir nebuvo tokio sumanymo, tačiau yra sumanymas periodizuoti seniausiąją Lietuvos istoriją per baltų pasaulio vystymosi vyksmą. Kodėl germanai „Chlodvigo laikų“ nepervardija, tarkime, „Videvučio laikais“? Yra ir kitokių A. Bliujienės teiginių: „Apibrėžiant baltiškąsios savimonės esmę kaip „dabartinės kartos perimtą tų nuėjusių kartų atstovų kalbą ir tūkstantmetę baltų kultūros patirtį“, akcentuojama, kad baltai kultūros lygio prasme buvo ne prastesni nei germanai (Jovaiša, 2008, 3–9). Sunku pasakyti, kodėl iš viso keliamas toks klausimas, kaip ir neaišku, kodėl visapusiškas kultūrų palyginimas turėtų ar galėtų sukelti tariamą nevisavertiškumo jausmą. Be to, lietuviškoje istoriografinėje tradicijoje figūruoja ir kitas klausimas: „ką baltai davė pasauliui?“ (Girininkas, 2004, 13–18), nors toks klausimas yra tiesus kelias greitai saviizolia-

¹⁴ Jovaiša E. Baltiškąsios savimonės aspektai proistorės tyrimuose. *Istorija*. 2008, t. 72, p. 3–9.

cijai ir moksliniam akligatviui pasiekti.¹⁵ Kažkodėl Europoje galima nagrinėti romėnų, graikų, slavų, keltų, germanų, net finougrų įtaką bendraeuropinei kultūrai, bet, pasak leidinio autorės, negalima kalbėti apie baltų poveikį. Kuo paaiškinti tokį baltų priešistorės kultūros menkinimą. Jei A. Bliujienė nebūtų archeologė, gal dar būtų galima suprasti, kad ji apie baltų kultūrą Europoje nieko nežino. Tačiau kaip paaiškinti rusų archeologo V. Sedovo, kalbininkų V. N. Toporovo, O. N. Trubačiovo klasikinius tapusius darbus, kurie gilius baltų kultūros pėdsakus išvelgia šių dienų Rusijos, Baltarusijos teritorijoje, vokiečių kalbininkus H. Schallį, F. Lorenzą, neabejojusius baltiškų hidronimų buvimu Pomeranijos teritorijoje? Matyt, verta užmiršti ir M. Gimbutienės etnokultūrinėje plotmėje parašytus darbus. Gal apie tai šiandien jau nereikia kalbėti, gal tai mokslininkų kliesesiai? Pastaruosius autorės teiginius iš esmės galima sulyginti su F. D. Gurevič stalinizmo epochos darbais¹⁶. Nesuvokiama, kaip autorė nepastebi skirtumo tarp europinėmis vertybėmis besivadovaujančio ir tapusio laisvo mokslininko pasirinkimo nagrinėti priešistorę jam tinkamais metodais bei remtis teorinėmis archeologijos kryptimis ir šių dienų Lietuvoje besipriešinančių politinių jėgų, bandančių ištrinti, paneigti tautiškumą, Tėvynės sampratą, ir visuomenę visaip įtikinėjančių europeizacijos baubu. Pasak autorės, Lietuvos archeologui lieka du pasirinkimai: grįžti į sovietinę praeitį arba tapti nuasmenintais globalizacijos individais. Trečio kelio – laisvo mokslininko pasirinkimo – nėra arba jis autorės sąmoningai nutylimas. Todėl autorė neatsitiktinai pabrėžia, kad baltiškąsios savimonės iškėlimas proistorės tyrimuose¹⁷ tampa baisiu nusikaltimu – baltiškąja ksenofobija, baltofilija¹⁸. Vienu knygos skyriumi auto-

¹⁵ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas. Klaipėda, 2013, p. 73.

¹⁶ Puodžiūnas G., Girininkas A. Nationalism doubly appressed archaeology and nationalism in Lithuania. *Nationalism and archaeology in Europe*. London, 1996, p. 243–255.

¹⁷ Jovaiša E. Baltiškąsios savimonės aspektai proistorės tyrimuose. *Istorija*. 2008, p. 3–9; Jovaiša E. Aisčiai. Kilmė. Vilnius, 2012.

¹⁸ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas. Klaipėda, 2013, p. 73.

rė nubraukia A. Tautavičiaus ir kitų XX a. antros pusės archeologų baltų genčių formavimuisi skirtus darbus ir laimėjimus. A. Bliujienės nuomone, tai ne su etnogeneze susiję darbai. Jos knygoje lietuvių etnogenezės bijomasi kaip kažkokio baubo. Kuo tai paaiškinti? Manoma, visišku trumparegiškumu ar net politiniu užsakymu. Tokie autorės teiginiai, išdėstyti šiame skyriuje, tikrai neatspindi Lietuvos archeologijos realijų romėniškajame ir tautų kraustymosi laikotarpyje. O germanų lyginimas su baltais ir neturi sukelti, ir nesukelia izoliavimosi, ir nevaro į mokslinį akligatvį. Tai daro, kaip puikiai žino pati A. Bliujienė, tie autoriai, kurie nepamatuotai pabrėžia kurios nors kultūros viršenybę. O dėl lyginimo, tai reiktų žinoti, jog jis yra elementarus mokslinio tyrinėjimo įrankis. Pabaigoje dar keletas A. Bliujienės minčių: „Todėl nagrinėjant lietuviškos etnogenezės metamorfozes, negali išvengti klausimo, kaip vertinti šiandieninę ksenofobiją [čia esančioje nuorofoje autorė teigia, kad „apibūdinimas pasiūlytas prof. dr. Eugenijaus Jovaišos“] ar baltofiliją? Net jei tai būtų atsakas kylančioms bet kokioms pseudomokslinėms fobijų bangoms (Jovaiša, Vaškevičiūtė, 2008, 3–7). Mokslo prasme perdėtas baltiškumo iškelimas į pirmą vietą vienareikšmiškai vertintinas neigiamai, nes tai niekas daugiau kaip pseudoetnis patriotizmas. Atsigręžiant į G. Kossinnos ir jo sekėjų patirtį, akivaizdu, kur gali vesti akla etninė archeologija.“¹⁹ Taigi autorė nurodo kelią, kuriuo žengiant bet koks mokslinis atsakas pseudoistorijoms yra „niekas daugiau kaip pseudoetnis patriotizmas“. Kad skaitytojas suprastų, kas buvo kritikuojama Ilonos Vaškevičiūtės ir E. Jovaišos straipsnyje „Vakarų Rusijos istorijai atsiradus“, verta jį pacituoti: „G. Kretinino teiginių seka vainikuoja „Tautų persikraustymo meto Pabaltijo teritorijoje“ slavų paieškas ir priešistorinius laikus, bent VI amžių, siekiantį Sambijos apgyvendinimą slavais. Didžiausiu naujosios Vakarų Rusijos istorijos „perlu“ reikia laikyti G. Kretinino nupieštą piramidę, kurios viršūnėje dar V ar VI amžiuje pervardintos gentys, kultūros, geografiniai pavadinimai (gal ir Kaliningrado vardas iš tų laikų?) ir naujieji gyventojai prūsai, kurie iš tiesų, lengvai autoriui mostelėjus plunksna, net ir slavais gali būti. Trūksta tik, kad autorius aprašytų jo schemą vainikuojantį finalą:

¹⁹ Ten pat, p. 73.

„VI amžiaus prūsai = rusai“. <...> Ką galima pridėti? Pasidaro aišku, jog jokių mokslu čia nesiremiama, o konstruojamas neįtikėtino grubumo slaviškųjų šaknų Sambijos pusiasalyje pagrindimas ir neįtikėtina, mokslo nepaisymu pagrįsta, seniausioji Sambijos pusiasalio istorija, kurios tikrąjį pagrindą iki pat XIII a. pradžios sudarė baltų kultūra.“²⁰ Autorė ir šitokiam mokslo nepaisymui paskelbė „tabu“, nes būtina mokslinė kritika yra „niekas daugiau kaip pseudoetnis patriotizmas“. Beje, įdomus šio dūrinio vertinys – „netikras etnis patriotas“. Kokiais keliais nueis mokslas be kritikos ir diskusijų? Kuris lietuvių archeologas dabar ryšis kritikuoti etninę istoriją ar apie ją rašyti? Atskirai keli žodžiai apie dar vieną nesupratimą, kurį paskelbė A. Bliujienė. Jokių ksenofobijų E. Jovaiša nėra apibrėžęs ir savęs taip nevadina, o tikroji prasmė, iš kurios autorė pasiėmė žodį „ksenofobija“, yra tokia: „V. Kazakevičius, pasitelkęs Lietuvos teisingumo ministerijos Teismo ekspertizės mokslinio instituto specialistus, atliko išsamius ragų tyrimus. Kokią gi išvadą randame monografijoje? – „Tad 5 iš 7 apkalų, galime sakyti, yra iš „vieno kiemo“. Labai tikėtina, kad juos ir pagamino Plinkaigalio bei Pašušvio apylinkėse“. Komentarų čia nebereikia. Galiu išgirsti oponentus sakančius: „baltiška ksenofobija“, „lietuviškas provincionalizmas“ ar kitokius manosios pozicijos apibūdinimus. Reikalas labai paprastas. Mes buvome atviri vakariečių pasauliui, nes buvome ir esame genetinė jo dalis. Baltų *barbaricum* kultūra savo prigimtimi ir lygiu buvo labai panaši į germaniškąją. Seniai iš etnosų išsirutuliojęs baltiškasis pasaulis romėniškame ir kituose amžiuose buvo aktyvus Europos įvykių dalyvis. Visa tai ir tik tai liudija kunigaikštikiškieji kapai, o ne germanų vadovaujamas kažkokias polietnines bendruomenes.“²¹ Taigi, ir nesupranti žmogus, ką A. Bliujienės nupieštame nacionalizmo, netikro etninio patriotizmo, ksenofobijų ir baltofilijos etikečių fone gali reikšti šie jos save padrąsinantys žodžiai: „Tačiau tai galima vertinti ir kaip atsaką į šiandienines realijas – perdėm spartų mūsų virsmą „europiečiais“, kai išmaniai žongliruojamomis europinėmis vertybėmis pasmerkiamas patriotizmas, tautinės valstybės

²⁰ Jovaiša E., Vaškevičiūtė I. Vakarų Rusijos istorijai atsiradus. *Istorija*. 2008, t. 69, p. 3–7.

²¹ Jovaiša E. Baltų visuomenė ankstyvųjų viduramžių pradžioje (V–VI a.). *Istorija*. 2006, t. 64, p. 9.

idėja, su tautišku susijęs etnosociumo (šiuo atveju tautos) tapatumas, o Tėvynės sąvoką stengiamasi galutinai sutrypti. Tuo visuomenei ir asmeniui daromas spaudimas tapti tiesiog teritorija su nuasmenintais pasaulinės globalizacijos individualais (Laurėnas 2005, p. 176; Celms 2010, 23; Radžvilas 2010, 6–7) be praeities, paveldo ir Tėvynės.²² Kas tai – autorės – lietuviškos mokslininkės – patriotinis šūkis savo pačios susikurtų etninės istorijos tyrinėjimų draudimo fone? Ir negalima sutikti su autorės mintimi, kad „Šiandien etnogenezę, nepaisant bandymų ją gaivinti, atrodo gerokai išblėsusi, išnaudojusi tolesnės plėtros galimybes“ (p. 40). Deja, taip nėra. Peržvelgę senesnę literatūrą etnogenežės klausimais matome, kad vyrauja labai įvairios skirtingų genčių ir net lietuvių kilmės teorijos, neaiškios atskirų genčių teritorijos ir t. t. Taigi darbo visiems dar labai ilgam užteks.

Su tokiais teiginiais negali sutikti nė vienas iš A. Bliujienės paminėtų autorių. Jau vien dėl to, kad A. Bliujienė iškreipia, neteisingai interpretuoja jų iškeliamas idėjas ir priskiria šiems autoriams jų neskelbiamas idėjas. Ko verta E. Jovaišos lyginamosios periodizacijos lentelės A. Bliujienės interpretacija – esą tai izoliavimasis. O autoriaus mintis kaip tik buvo rasti archeologijos periodizacijos atitikmenis pagal baltų visuomenės vystymosi logiką ir tą logiką sinchronizuoti su Europos istorijos vyksmu, kad mūsų priešistorė būtų aiškiau suvokiama pasaulio istorijos kontekste. Kitas pritrėnkiantis atradimas, kuris toli pralenkia M. Ščiukino atsargų išpėjimą „Etninė „etiketė“ ant archeologinės kultūros – tai visada blogai“, yra teiginys, jog „Mokslo prasme perdėtas baltiško iškėlimas į pirmą vietą vienareikšmiškai vertintinas neigiamai, nes tai niekas daugiau kaip pseudoetninis patriotizmas“. Ji nutarė, jog negalima net mėginti kritikuoti akivaizdžiai slavofilija kvėpuojančių tekstų, kurie be jokių mokslo argumentų moksleiviams perša nebūtą istoriją. Ir kyla klausimas – nuo kada objektyvus tyrinėjimas, kuriame nagrinėjamas baltų etnosas, automatiškai patenka į baltofilijos ar ksenofobijos ratą? Ar autorė nusprendė, jog dabar jau ir baltų paminėjimas „tai jau visada negerai“?

²² Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas, Klaipėda, 2013, p. 73.

Skyrius „Gamtinė aplinka ir paleogeografija“ yra gamtininkų darbų atpasakojimas su nedideliais autorės intarpais. Abejonių kelia šio skyriaus struktūra. Ypač abejotina struktūra pasirinkta aprašant vidaus ir išorės vandenį (4.3 skirsnis). Skyriaus struktūra autorę vertė daugelyje vietų kartotis, sugrįžti prie rašytinių šaltinių ar peršokti į kitas, toliau knygoje aptariamąs temas (pvz., prekybos). Labai įdomi, bet visiškai mokslo duomenimis nepagrįsta liko Nemuno–Priegliaus hipotetinė tėkmė ir jos rekonstrukcija (p. 113–118). Nagrinėjant senąją Nemuno vagą ir hipotetinę Nemuno–Priegliaus tėkmę (ypač tautų kraustymosi laikotarpiu), tiek gamtamoksliniai, tiek archeologiniai argumentai yra nepakankami. Ši klausimą spręsti galėtų padėti Priegliaus vidurupio ir Įsruities upės baseino archeologijos paminklų studijos. Tačiau knygoje to nerandame. Šiame skyriuje ypač gausu etnografinių, su archeologija nesusijusių ar mažai susijusių intarpų. Skyrius iliustruotas daugiausia XX a. pradžios atvirukais. Sveikintina, kad autorė pastebėjo ir išryškino Lietuvos archeologijai labai svarbų įvykį – 536 m. gamtos krizę ir pateikė klausimo istoriografiją (p. 105–107). Tačiau gaila, kad ji šios temos neišplėtojo ir nepalygino su Lietuvos archeologijos duomenimis bei dendrochronologiniais tyrimais.

Skyrius „Gamta ir kultūra“ skirtas išdėstyti kultūrinio kraštovaizdžio pradmenis. Jo pradžioje pateikiamos gamtamokslinio vadovėlio tiesos. Vėliau pereita prie archeologams tradicinio piliakalnių ir kt. gyvenamųjų vietų ir laidojimo vietų aprašymo. Tik lieka neaišku, kam pasirinktas toks sudėtingas skyriaus pavadinimas. Skyrius užbaigiamas paviršutiniška dykrų apžvalga (5.5 poskyris). Čia net nepamėnėti lietuvių archeologų darbai šia tema. Kažkodėl ir vėl necituojami V. Žulkaus ir V. Šimėno straipsniai dykrų tema. O juk rašyta nemažai (Vakarų Lietuvos tarpgerinės teritorijos, *Aktualūs kultūros paminklų tyrinėjimų uždaviniai*. Konferencijos pranešimų tezės (Vilnius, 1988 spalio). Vilnius, 1988, p. 41–46; Dykros – tai genčių neapgyventi plotai, *Mūsų gamta*. 1990, Nr. 5, p. 18–19; Die Wildnis und baltische Stämmegrenzen, *Archaeologia Baltica*. Vilnius, 1995, S. 147–155; „Genčių ribos ir tarpgerinės dykros“ monografijoje „V. Šimėnas. Etnokultūriniai procesai Vakarų Lietuvoje pirmojo mūsų eros tūkstantmečio viduryje“ (Vilnius, 2006, p. 20–25)).

Skyrius „Apygyvendinimo raida ir kultūrinio (agrarinio) kraštovaizdžio kaita“ vėl kiek pritemptas prie kraštovaizdžio archeologijos. Jame aptarta žemdirbystė, gyvulininkystė, žvejyba, medžioklė ir kiti su mityba susiję verslai. Verta pasakyti, kad, kaip minėta 6.2.4 skyrelyje, žemdirbystės laukai tyrimų autorių datuojami kitu laikotarpiu. Be to, juntama nepelnyta žemdirbystės laukų tyrimų metodikos kritika (p. 256–263). O juk žinome, kad Lietuvoje minėtus tyrimų darbus šio amžiaus pradžioje inicijavo ir aktyviau padėjo vykdyti vienas žymiausių Estijos archeologų Valteris Langas.

Aptariant knygos įvadą minėta, kad A. Bliujienė, sukritikavusi šiuo metu naudojamą Lietuvos archeologijos chronologinę sistemą ir atsakiusi etninės istorijos tyrimų paradigmos, skyriuje „Krašto apgyvendinimo tankumas ir teritorinė struktūra“ mechaniškai išskyrė trylika 9 000 km² dydžio geografinių rajonų. Nagrinėdama krašto apgyvendinimo tankumą ir teritorinę struktūrą, autorė neatsižvelgia į archeologų nustatytas genčių ribas. Išskaidžiusi duomenų bazėse esančius archeologijos paminklus, ji sugrupuoja juos atskirais laikotarpiais. Tuo remdamasi sprendžia apie teritorijų (išskirtų stačiakampiais) apgyvendinimą, gyventojų kiekio kaitą juose, pagal paminklų gausą išskiria reikšmingus mikroregionus. Nagrinėdama medžiagą, autorė atkreipia dėmesį, kad, remdamasi kraštovaizdžio archeologijos metodais, neretai negali nustatyti skirtingoms teritorijoms būdingų dėsningumų. Peržvelgus šiame skyriuje pateiktus žemėlapius ir atskirų periodų archeologinių vietų pasiskirstymo lenteles, kyla abejonių dėl knygoje taikomos metodikos. Pirmiausia į akis krinta, kad autorė statistikoje gausiai naudoja senąsias šventvietes, gamybines vietas. Kaip pati ne kartą teigia, būtent šios paminklų grupės labai iškreipia statistiką, neretai kyla jų datavimo problemų. Autorė pažymi, kad ir gyvenamos vietos: piliakalniai, papėdžių gyvenvietės, neįtvirtintos gyvenvietės dar mažai tyrinėtos ir taip pat sunkiai datuojamos. Pažvelgę į stačiakampiais išskirtas teritorijas irgi galime suabejoti gautų duomenų objektyvumu. Daug abejonių kelia Lietuvos žemėlapių paribuose esantys kvadratai. Tiesa, įvade, aptardama duomenų bazių sudarymą, autorė rašo, kad panaudojo gretimuose kraštuose esančią medžiagą. Tačiau vien pažvelgę į prieduose esančius paminklų sąrašus pasigendame net šalia Lie-

tuvos teritorijos esančių pagrindinių paminklų. Ypač tai pasakytina apie 7, 9, 10, 12 ir 13 kvadratus. Visiškai dirbtinai pasirinktos ir kvadratų ribos. Pavyzdžiui, į pirmo kvadrato teritoriją patenka didžioji dalis kuršių gyventos teritorijos, tarpgentinės dykros dalis Ventos vidurupyje ir žiemgalių teritorijos pakraštys. Ketvirtas kvadratas apima pietinį kuršių genčių arealą, plačią tarpgentinę dykrą ir vakarinę žemaičių gyventą sritį. Autorė mini, kad atskirų genčių teritorijose kultūros raidos tempai nesutapo. Todėl skirtingų genčių aptarimas vieno kvadrato duomenų bazėje niveliavo objektyvius duomenis. Mūsų nuomone, nevykusiai pasirinkti žemėlapiuose apgyvendinimo skirtumus demonstruojantys fonų ženklai. Geriau buvo parinkti fono intensyvumą pagal paminklų kiekį teritorijoje. Šiame skyrelyje pateikti žemėlapiai yra labai sumažinti, dažnai nepaaiškinti sutartiniai ženklai (pvz., 214 pav.). Vaizdžiuose, nors ir nespalvotuose Lietuvos reljefo žemėlapiuose neretai nuskesta archeologijos paminklų ženklai. Neretai šio skyriaus išvados, kai kalbama apie makropakitimus, yra neįtikinamos. Kur kas geresnių rezultatų pasiekta kalbant apie mikroregionų išskyrimą ir aptarimą. Todėl ir atsiskleidė autorės tyrimų spraga, kai neatsižvelgiama į atskirų genčių teritoriją, tai yra į etnogenezės tyrimų laimėjimus.

Greta šių principinių nepritarimų knygoje yra kitokių, lokalinio pobūdžio, diskutuotinų vietų. Sakysime, A. Bliujienės teiginys: „Atstumas nuo Karnuntumo Panonijoje iki gintaringojo pajūrio yra apie 887 km, tad teoriškai įmanoma, ekspedicija pasiekė dabartinės Lietuvos pajūrį. <...> Jokiais turimais argumentais (menki žaliavos ištekliai, neišvystytas gyvenviečių tinklas, Lietuvos pajūryje praktiškai nerasta I a. antrosios pusės importo) neįmanoma argumentuoti, kad Plinijaus Vyresniojo ir Tacito laikais, kaip ir vėliau, romėnų ekspedicijos lankėsi dabartinės Lietuvos pajūryje.“²³ Vadinasi, galėjo ir negalėjo. Sutiksime: I a. antroji pusė kelia klausimų, tačiau ir tada buvo užtektinai romėniško importo – I a. antrosios pusės kapų emalio ir stiklo karoliai, Nerono (54–68 m.) moneta iš Šernų (Klaipėdos r.) kapinyno, Domiciano (81–96 m.) moneta iš Barzdūnų (Šilutės r.) kapinyno,

²³ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas. Klaipėda, 2013, p. 96.

Nervos (96–98 m.) moneta iš Aukštikių (Klaipėdos r.) kapinyno, Trajano (98–117 m.) 5 monetos iš Aukštikių (Klaipėdos r.) kapinyno, 2 monetos iš Stragnų (Klaipėdos r.) kapinyno, 1 moneta iš Kurmaičių (Kretingos r.) kapinyno, 3 monetos iš Prysmančių (Kretingos r.) kapinyno, 1 moneta iš Rūdaičių I (Kretingos r.) kapinyno²⁴. Galima prisiminti ir tai, kad ne kapinynų aplinkoje Rūdaičiuose (Kretingos r.) yra rastas Nerono pirmtako, 41–54 metais valdžiusio imperatoriaus Klaudijaus I iš Julijų dinastijos sestercijus. Ignoruojamas I a. antrosios pusės importas iš Noriko ir Panonijos provincijų – vadinamosios sparninės segės, kurias įvairūs autoriai laiko specialiu gaminiu, skirtu aisčių kraštams²⁵. Tiesa, šių segių daugiausia rasta ne pajūrio zonoje, tačiau kaip tik šio skyriaus medžiaga ir rodo, kur buvo pagrindinės prekyvietės, iš kurių Romos importas sklido į gretimas aisčių kultūras. Pagaliau lieka neaišku, ar pati bronzos žaliava, kaip tokia, nėra išmesta iš importo prekių sąrašo. O bronzos tikrai netrūksta pajūrio kapinyuose. Dar viena detalė, susijusi su „neišvystytu gyvenviečių tinklu“ I a. antrosios pusės ir, kaip sako A. Bliujienė, vėlesniais laikais. Išvystytą gyvenviečių tinklą nurodo kapinynų tinklas: žmonės gyveno kažkur netoli nuo laidojimo vietų. M. Michelberto duomenimis, vien tik Lietuvos pajūryje kapinynų su Romos importu yra net 32²⁶. O iš viso tame pačiame regione (Klaipėdos, Kretingos, Šilutės r.), 1998 metų duomenimis, jų buvo bent 40²⁷. Ir ką daryti su anksčiau išdėstytais faktais, statistika ir apibendrinimais pagal kapinynų medžiagą? Juk jie akivaizdžiai rodo, kur buvo didžiausios kapų su Romos monetomis sankaupos. Lietuvos pajūris šiuo aspektu yra vienas iš lyderių, o monetų gausa viename kapinyne lenkia ir kaimynę Sembą.

Jau įprastas terminas „prekybiniai ryšiai“ interpretuojamas naujai. A. Bliujienei tai – mainai ir prekių sklaida. Taigi, ji nubloškia mus į jos žodžiais, „archeologijos aušros laikus“, kitaip – į mokslo pradžios

būvį. Šie pakeitimai nėra nekalti, – jie atmeta mūsų istoriografijoje savo vietą turintį požiūrį į Romos imperatorių monetas kaip į piniginių ekvivalentą ir peršamums minti apie tokią baltų visuomenę, kuri nesugeba priimti civilizacijos iššūkių. 96 puslapyje autorė rašo, kad jokiais turimais argumentais neįmanoma argumentuoti, kad Plinijaus Vyresniojo ir Tacito laikais, kaip ir vėliau, romėnų ekspedicijos lankėsi dabartinės Lietuvos pajūryje, kad tiesioginiai mainai tarp čia gyvenusių bendruomenių ir romėnų nebuvo galimi. Autorė teigia, kad Lietuvos pajūryje faktiškai nerasta I a. antrosios pusės importo. O kaip yra su A238r tipo segėmis, kurios datuojamos būtent šiuo laikotarpiu ir tokių segių Lietuvoje rasta daugiausia europinio *Barbaricum* teritorijoje? Yra ir to laikotarpio labai profiliuotų segių (A 69), aptiktų Vakarų Lietuvoje.

Sunku yra ginčyti apriorinius, neturinčius mokslinės argumentacijos, autorės teiginius. Galima pamėginti tik pateikti pagrindines jos mintis apie prekybą su romėnais. Taigi, tiesioginiai mainai negalimi, prekyba vyko per tarpininkus (p. 427 ir kt.). Tarpininkai – germanai (Vielbarko kultūra), mainų grandinė – germanai – baltai – baltai. Realiai mainų prekybos procese dalyvavo tik Sembos-Notangos (Dollkeimo-Kovrovo) kultūros žmonės (p. 571). Patekusios į mūsų kraštą Romos monetos buvo papuošalų gamybos žaliava (p. 199, 362–364, 443 ir kt.). Romos monetos į kapus dėtos kaip metalo pavidalu sukauptas turtas, bet ne kaip turtas jo monetarinės vertės pagrindu (p. 429). Čia autorė pateikia duomenis apie Lazdininkų kapinyno kape 66/2000 „sukauptą ar mainikaujant įsigytą turtą“ – 26 sestercijus, kurių bendras svoris yra 527,55 g. Daroma prielaida, kad iš tokio žalvario kiekio galima būtų pagaminti apie 8–12 antkaklių kūginiais galais. Taigi čia vėl kalbama apie monetas, kaip metalo žaliavą. Kyla klausimas, kas Anapilyje iš monetų žaliavos turėjo gaminti papuošalus ar kitus metalinius daiktus? Jeigu palaidoti žmonės Anapilyje turėjo pasigaminti papuošalus iš monetų, tai gal jie visi buvo amatininkai?

Autorės tvirtinimu, monetų pavidalu sukauptas turtas kilo iš sudarytų aljansų, surinktų duoklių, išpirkų ir kraičių (p. 435). Deja, autorė nepaaiškina, kokie tie aljansai, duoklės, išpirkos. Tai tik niekuo nepatvirtinti spėliojimai. Jos nuomone, II a. antrojoje pusėje–II a. pabaigoje susidarė sąlygos atsirasti prekijams ir juvelyrams! Tai atsitiko tada, kai kraštą pirmą kartą pasie-

²⁴ Michelbertas M. *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen*. Vilnius, 2001, p. 33–46.

²⁵ Michelbertas M. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986, p. 106–107.

²⁶ Michelbertas M. *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen*. Vilnius, 2001, p. 33–46.

²⁷ Jovaiša E. Senasis geležies amžius: paminklai ir kultūros. *Istorija*, 1998, t. 36, p. 48–64, 318–319.

kė didelis Romos monetų kiekis (p. 435). Kaip čia su tais prekijais, jeigu prieš tai tvirtinama, kad mainų prekybos procese dalyvavo tik Sembos-Notangos (Dollkeimo-Kovrovo) kultūros žmonės? Kam tada Lietuvos teritorijoje gyvenusioms baltų bendruomenėms reikėjo prekių ir kam tų monetų? Ateina žmonės iš Sembos ir viską atneša. Kaip čia su bronziniais dirbiniais, kurių pakanka ir I a. antros pusės–II a. vidurio baltų kraštuose?

Knygos autorės nuomone, „baltų kultūrų bendrijos“ žemių nepasiekė romėnų prabangos dalykai, prie kurių priskiriami ir auksiniai medalionai. Anot jos, „romėniški auksiniai medalionai ir jų imitacijos sustojo prie aisčių arealo“ (p. 446), „kol kas nerasta auksinių romėniškų medalionų ar jų germaniškų imitacijų“ (p. 453). Autorė netiki, kad auksinis imperatoriaus Galiano medalionas XIX a. buvo rastas Kauno apylinkėse, nes lenkų tyrinėtojas A. Bursche, paskelbęs šį radinį, jo radimo vietą nukėlė į rytinę Lenkiją prie Kolno. Tačiau prie esančio Berlyno minckabinete medaliono iš A. von Raucho kolekcijos net du kartus užrašyta „gefunden bei Kowno“. Jau anksčiau vieno iš recenzijos autorių buvo pateikti visi argumentai, kodėl šis daiktas aptiktas Lietuvos žemėje. Manytume, kad nauja diskusija nereikalinga.

Prie prabangos dalykų priskiriami ir metaliniai indai. Autorė nurodo, kad Kurmaičių kapinyno moters kape Nr. 7 kartu su kitomis įkapėmis, pavyzdžiui, žalsvo stiklo aštuoneto pavidalo kabučiu, buvo rasta ir bronzinio indo dalių. Minimasi kabutis neišliko, taigi labai sunku visiškai patikimai teigti, kad kape rastos liekanos yra buvusio indo dalys (p. 448). Labai keista argumentacija. Jeigu kabutis neišliko, tai indo dalių taip pat nematyti. Radinys yra paskelbtas autorės cituojamame P. Kulikausko straipsnyje (p. 342, pav. 2:12). Matyt, A. Bliujienei kilo abejonių dėl to, kad nesugebėjo net tiksliai nurodyti P. Kulikausko straipsnio puslapio ir iliustracijos numerio. Galima buvo nuvykti į Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejų ir ten pamatyti patį daiktą, tada nebūtų kilę abejonių.

Kalbėdama apie prekybinius ryšius, darbo autorė neišvengė klaidų ir netikslumų. 362 puslapyje rašoma, kad Dargiškės lobis rastas šlapynėje, nors iš tikrųjų lobis rastas ariamame lauke kasant bulves. Atrodo, autorei nežinomas V. Valatkos straipsnis apie šį lobį (Kraštotyra, Vilnius, 1966, p. 165–169), M. Michel-

berto publikacija apie dar kelias monetas iš šio lobia, patekusias į Lietuvos muziejus (žr. leidinį Pieniadz – Symbol – Władza – Wojna. Wspólne dziedzictwo Europy. Augustów–Warszawa, 2010, p. 53–59). A. Bliujienės darbe atsirado ir naujas romėniškų monetų nominalas – „dupontijus“ (p. 442). Šiaip jau numizmatinėje literatūroje yra minimi tik „dupondijai“. Autorė į naujai aptiktų Romos monetų sąrašą įtraukė ir lobį, neva rastą Kalesnykų kaime, kaip žinių šaltinį nurodydama A. Dymowskio žinutę iš leidinio „Wiadomości numizmatyczne“ (LVI, zes. 1, p. 137–138). Deja, nurodytuose leidinio puslapiuose šios žinutės nėra, ji paskelbta p. 129–130. Vėl netikslumas. Dar vienas dalykas. Lobis rastas ieškiklininkų ir kol kas vyksta teismo procesas. Tikros radimo aplinkybės nėra paaiškėjusios.

Dar vienas A. Bliujienės „atradimas“²⁸ yra susijęs su Teodoriko laišku aisčiams. Jos tekste sakoma: „Iš šio rašytinio šaltinio žinomas Teodoriko atsakymas, skirtas numanomiesiems iš konteksto aisčiams, rašytas apie 514–517 ar 523–526 metus. Kiek galima spręsti iš išlikusio Teodoriko atsakymo aisčiams, su aukščiausia gražbylyste, kurioje nėra net Ezopo kalbai būdingos paslėptos informacijos, minima gintarą (succini) ir jo savybes Kasiodoras iškiliai perpasakoja remdamasis Tacitu. Ir nors pats Kasiodoro tekstas labiau primena gražbyliavimą lotynų kalba nei istorinį šaltinį, aisčių diplomatinė dovana Teodorikui vertinama kaip noras atnaujinti ar suaktyvinti prekybą (Gudavičius, 1987 b, 124–125). Tačiau šiuo atveju, net jeigu aisčių vykimai į Raveną tėra fikcija, svarbiau, kad Kasiodoras, parašęs dvylikos knygų „Gotų istoriją“ (Historia Gothorum“), fakto apie gintaro rinkėjus iškreipti neturėjo.“²⁹

²⁸ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas, Klaipėda, 2013, p. 54–55. Ne paslaptis, kad „atradėjo laurai“ priklauso ne jai. Neigti Teodoriko laiško buvimą ėmėsis V. Novakovskis (Nowakowski W. Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. Marburg–Warszawa, 1996, S. 111–112.) susilaukė pasvertos ir argumentuotos kritikos (žr. Mugarėvičs Ė. Die Balten im frühen Mittelalter nach schriftlichen Quellen, *Archaeologia Baltica* / edited by Vytautas Kazakevičius (general editor), Claus von Carnap-Bornheim, John Hines, Vladas Žulkus. Vilnius, 2000. vol. 4. p. 72).

²⁹ Bliujienė A. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos archeologija*. III tomas, Klaipėda, 2013, p. 195.

Ką reiškia šis imantrus autorės pasažas? Ko juo siekiama? Galima suprasti, kad A. Bliujienė be jokių faktų iškelia abejonę, jog Teodoriko laiškas nėra istorijos šaltinis ir aiščių vykimas į Raveną apskritai gali būti fikcija. Mokslininkas tokius pareiškimus turėtų nuosekliai argumentuoti. Net pačioje pradžioje autorės išstarti „numanomiams iš konteksto aiščiams“ sakytų, kad šis laiškas aiščiams kažkieno pritemptas, bet juk yra aiškus laiško užvardijimas: „Hestis Theodericus rex“ arba lietuviškai „karalius Teoderikas aiščiams“. Apskritai nėra reikalo komentuoti šį A. Bliujienės nesusipratimą, kurį deramai gali įvertinti klasikinių kalbų gražbylostės meną išmanatys ir suprantantys mokslininkai. Tačiau verta pabrėžti autorės stilių: neargumentuotą pasakojimą, kuris artėja prie pasakos.

Darbe apstu korektūros klaidų, pavardžių, vardų, vietovardžių iškraipymo ir kitokių netikslumų. Estų archeologė Silvija Laul pavadinta Lau (p. 20), lietuvių archeologas Vladas Žulkus – Žulkiumi (p. 50, 17.2 pav.), lenkų archeologas Jerzy Okulicz-Kozaryn – Kozalynu (p. 203), Romos imperatorius Adrianas – tai Aadrianu (p. 362), tai Andrianu (p. 725, 6 priedas), imperatorius Valentinianus – Valentianu (p. 725, 6 priedas). 69 puslapyje minimas Malburgo Johano Gotfriedo Herderio institutas, kuris iš tikrųjų yra Vokietijos mieste Marburge. Iškraipyti kai kurie lietuviškų archeologijos paminklų pavadinimai: 179 puslapyje minimas kažkoks Kunigiškių-Pavajūnio piliakalnis (turėtų būti – Kunigiškių-Pajevonio), 199 puslapyje – mistinis Sovedžiaus kapinynas (?), 474 puslapyje – Žašinio kapinynas (turi būti Žašino). 500 puslapio išnašoje minimas Perkūnkiemis. Ar tai Perkūniškės pilkapynas, ar dab. Elektrėnų savivaldybėje buvęs ir sunaikintas krikščioniškojo laikotarpio senkapis? Padaryta klaidų ir lietuviškame tekste vartojant svetimų kalbų terminus. 20 puslapyje minimas „okres wplyw rzymskich“ (lenkiškai – romėnų įtakos laikotarpis). Turėtų būti rašoma „okres wplywów rzymskich“. 269 puslapio 174 paveiksle yra Paalksnių pilkapyno XXI pilkapyje, kape Nr. 2 rastas pentinas, kuris pavadintas „Knopfsporen“ t. y. „pentinai su spygliu“. Šiuo atveju vartojama daugiskaita, turėtų būti vienaskaita – „Knopfsporn“.

Knygoje pasitaiko nenaudotinių ar klaidingų archeologinių daiktų pavadinimų, nevykusių naujai sukurtų terminų, nesuprantamų pasakymų. Pavyzdžiui,

minimi žaslų „laužtukai“ (ar su jais buvo laužomi žirgo žandikauliai?), nors seniai vartojamas terminas „skersinukai“. 489 puslapyje minimos „prūsų pagrindinės ir šalutinės serijos akinės segės“. Galima sutikti, kad buvo „prūsų šalutinės serijos akinės segės“, tačiau įdomu būtų sužinoti, kaip atrodė „prūsų pagrindinės serijos akinės segės“? Autoriui reiktų priminti, kad buvo pagrindinė akinių segių serija ir prūsų šalutinė serija. Darbe vartojamas terminas „ritininiai smeigtukai“, nors tokių nėra. Yra tik „ritiniai“. Visoje knygoje, kalbant apie Žemaitijos, Šiaurės Lietuvos ir Pietų Latvijos pilkapynus, vartojamas terminas „kolektyviniai pilkapiai“. Kadaise estų tyrinėtojas H. Moora vartojo terminą „pilkapiai su kolektyviniais kapais“. Nei A. Bliujienės, nei H. Mooros terminai nėra tikslūs. Jeigu pilkapiai ar kapai „kolektyviniai“, tai juose turėtų būti laidota vienu metu. Deja, tų pačių pilkapynų ar kapų viename pilkapyje chronologija dažnai skiriasi. Ir tik 207 puslapyje A. Bliujienė daro išvadą, kad tie kolektyviniai pilkapiai yra šeimos kapai. 21 puslapyje latviai pavadinti „paskutiniais baltais“. Kas čia, pranašystė, kad latviai išmirs paskutiniai iš baltų? Neaišku, kokia teritorija autorės minima kaip „vidurio barbaricum erdvė“ (p. 491)? Susidaro įspūdis, kad pačiai autoriui neaišku, kas tas europinis *Barbaricum*. Štai toks sakinytis: „Nėra abejonės, kad apie romėniškąjį laikotarpį Pietryčių ir Rytų Pabaltijyje tegalime kalbėti kaip apie didesnės ar mažesnės barbaricum įtakos laikus bei sparčiam „romanizacijos“ vyksmui atsiradusią nišą“ (p. 20). Kadangi toliau tą minimą Pabaltijo teritoriją autorė jau skiria *Barbaricumui*, tai išeina, kad *Barbaricum* darė įtaką tam pačiam *Barbaricumui*. O tas „įnoringas barbaricum“ darė įtaką baltams „manieringomis madomis“ (p. 31). Pasakyta ir įnoringai, ir manieringai. Darbe gausu tokių terminų kaip „didikas“, „elito kapai“, „aukšto socialinio statuso žmonių kapai“, „diduomenė“, „aukštesnio socialinio statuso individai“. Būtų buvę gražu, jeigu autorė šiuos terminus bent kiek suprantamiau būtų paaiškinusi. Knygos apimtis yra didelė, todėl neišvengiami pasikartojimai. Tik keista, kad autorė kartais užmiršta, jog vienas ar kitas teiginys jau buvo prieš tai buvusiame puslapyje ar skyriuje. 10 ir 11 puslapiuose randame tą patį sakinį: „Kaip žinoma, chronologija nėra savitiksliis uždavinytis...“ Daug nereikalingų pasikartojimų yra XII ir XIII skyriuose.

44 puslapyje autorė rašo, kad Rytų Lietuvos pilkapių atsiradimui I–IV a. įtaką padarė migracija iš Šiaurės vakarų Lietuvos, įdėdama citatą iš A. Tautavičiaus darbo „Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)“, p. 46–47. Deja, cituojamuose puslapiuose A. Tautavičius kalba apie migraciją iš Šiaurės Lietuvos ir apie šiaurės vakarinį brūkšniuotosios keramikos kultūros pakraštį. Kaip gražiai A. Bliujienės viskas supainiota. Dėl panašių dalykų (gyventojų migracija iš šiaurės į brūkšniuotosios keramikos kultūros teritoriją) vienas iš šios recenzijos autorių (M. Michelbertas) buvo apkaltintas susižavėjimu migracijos teorijomis (p. 59).

Be jokios abejonės, kiekvieno solidaus archeologijos veikalo veidas yra iliustracijos, schemas, žemėlapiai. Recenzuojamame darbe iliustracijų yra labai daug ir didesnė jų dalis gerai atspindi aptariamų epochų paminklus, juose aptiktus daiktus. Deja, ne visos iliustracijos pateikia tikslią informaciją. Sakysime, 105 pav. užrašas skelbia: „Žalvariniai Semeliškių gyvenvietės radiniai“ ir pateikta nuoroda į R. Vengalio straipsnį. Pažiūrėjus į R. Vengalio straipsnį, paaiškėja, jog dalis daiktų (pentinas) yra geležiniai. 149 pav. žemėlapyje pavaizduotas vienas iš Vakarų Lietuvos mikroregionų. Jame aiškiai yra supainiotos Rūdaičių I ir Rūdaičių II kapinynų vietos. 315 pav. yra Kašučių kapinyno vyro kapo Nr. 9 sunumeruoti radiniai, tačiau tekste po iliustracija jie minimi ne numerių eilės tvarka, o vieno radinio paskirtis visai nepaiškinta (Nr. 6). 315 pav. po iliustracija nurodyta, kad tai yra vėriniai iš emalio karolių ir žalvarinių kabučių, tačiau kabučiai matyti tik Nr. 1 pažymėtame vėrinyje, o visos radavietės šiame paveiksle yra sumaišytos. Galima būtų pateikti ir dar daugiau netvarkingų iliustracijų pavyzdžių, tačiau norime atkreipti dėmesį dar į vieną dalyką. Nelabai aišku, kaip romėniškąjį laikotarpį ar tautų kraustymosi laikotarpį atspindi 48 pav. (sielių plukdymas Vilnele XX a. pr.), 49 pav. (karvės plukdymas per ežerą XXI a. pr.), 11 pav. (vokiečių pasienietis ties Pėžaičiais 1915–1917 m., beje, ginkluotas ne ietimi ir kovos peiliu, bet Mauserio tipo šautuvu). Šiek tiek įdomiau yra su 129 paveikslu, kur po nuotrauka nurodyta, kad tai šiuolaikinės kapinės prie Dollkeimo-Kovrovo romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpio kapinyno dalies. Su stalais ir suoliukais prie kapų (A. Bliujienės 2010 m. nuotrauka). Nuotraukoje ma-

tyti ir stačiatikių kryžiai. Paveikslo komentaruose autorės taip užrašyta: „Kad ir kaip ten būtų, pokalbio su protėviais į kapinyno erdvę mes grįžtame ir šiandien“ (213 p.). Sunku suprasti, kodėl naujų Kaliningrado srities gyventojų protėviais autorė laiko prūsiškame kapinyne palaidotus žmones? Gal ji pritaria kai kurių „mokslininkų“ teiginiams, kad ši sritis – tai „iskonno slavianskije zemli“?

Autorė tvirtina, kad „Paslenkos upė romėniškojo laikotarpio pradžioje buvo gana aiški riba tarp aisčių ir germanų (gotų) su tam tikra baimės ir nepasitikėjimo zona“ (p. 46, 53). Šią mintį paremia lenkų archeologų A. Cieślinskio ir W. Nowakowskio 2005 metų darbu. Vėliau kaip tik to paties A. Cieślinskio darbai, cituojami A. Bliujienės monografijoje (p. 53), parodė, kad jokių baimės ir nepasitikėjimo zonų nebuvo. Be to, aisčių ir germanų ribų klausimu tai nėra vienintelė nuomonė, ir autorė tai puikiai žino, tačiau kitas nuomones išdėstyti 750 puslapių neužteko. Neužteko vietos ir V. Šimėno knygos „Etnokultūriniai procesai Vakarų Lietuvoje pirmojo mūsų eros tūkstantmečio viduryje“ (p. 103–111) 6 skyriaus „Pirmojo mūsų eros tūkstantmečio rašytiniai šaltiniai ir archeologijos mokslo duomenys“ teiginiams, nes autorei ji tarsi ir nežinoma.

Perskaičius visą recenzuojamą monografiją, galima mėginti atsakyti į pradžioje išsikeltą klausimą apie V. Vaitkevičiaus dalyvavimą šiame projekte. Atrodo, kad A. Bliujienė ir V. Vaitkevičius yra skirtingose (ar net priešingose) Lietuvos archeologijos mokslo pozicijose. A. Bliujienė yra iš esmės nusiteikusi prieš etnoarcheologiją, mitologiją ir pagoniškąją religiją. Ji tai vadina „kraštovaizdžio mistifikacija“ (p. 54, 148, 243), ir tai vargu ar dera su V. Vaitkevičiaus požiūriu į mitologiją ir apskritai į pagoniškos religijos archeologiją.

Įvade autorė mini, kad jos darbas „iš dalies pritampa prie postprocesualistinės archeologijos“. Ji teigia, kad šiai paradigmai „būdinga didelė reliatyvizmo ir individualaus subjektyvizmo dozė bei toli siekiančių interpretacijų paieška“. Čia pat autorė tvirtina, kad „teorinės archeologijos, greičiau tik jos segmentų, taikymas Lietuvos archeologijoje norimų rezultatų ar proveržio neatnešė, greičiau atvirksčiai – išgrynino Lietuvos archeologijos krizės formas“. Taigi autorė ėmėsi „šioje akivaizdžioje priešybėje laviruoti tarp

pasirinktos paradigmos ir akademinės laisvės“ (p. 9). Todėl skaitant knygą labai įdomu pasekti, kaip autorei sekėsi „laviruoti“ ir kaip pasireiškė jos „akademinė laisvė“. Kaip knygos ir šios recenzijos moto galima pacituoti du autorės sakinius. Po gausios etninės istorijos tyrimų krypties kritikos autorė sušunka: „Vis dėlto Lietuvos archeologija vis dar lieka mokslu, gau-

dančiu savąją Mėlynąją Paukštę. Labai norėtusi, kad ši Paukštė prakalbtų akademinės diskusijos kalba ir visus mus galiausiai atvestų prie „mėlynosios jūros“ (p. 75). Būčiau autorę pasveikinti iš naujo sau atradus archeologijos mokslą Lietuvoje ir paklausti, ar mums ten, „prie mėlynosios jūros“, reikia? Gal likime prie Baltijos jūros?

*Algirdas Girininkas, Eugenijus Jovaiša,
Mykolas Michelbertas, Valdemaras Šimėnas*